

DRAGICA MALIĆ

Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje
Ul. Republike Austrije 16, HR-10000 Zagreb

OSOBNNA IMENA NA PUTU OD *VERBA SENIORUM DO ŽIĆA SVETIH OTACA*

Iz hrvatskoga srednjovjekovnog latiničkog rukopisa *Žića svetih otaca* (prijepis s kraja 15. st. dvaju starijih predložaka), s prijevodima izabranih članaka i anegdota iz ranosrednjovjekovnih latinskih izvora poznatih pod zajedničkim naslovom *Verba seniorum*, razmatraju se osobna imena, tj. načini njihova prenošenja u hrvatski tekst i prilagođavanja starohrvatskom/staročakavskom jezičnom sustavu.

Posvećujući ovaj prilog kolegi i prijatelju Petru Šimunoviću o njegovoj 70-oj obljetnici, iz vremenskih se razloga moram zaustaviti na korpusu tekstova kojima sam se bavila u svom dosadašnjem istraživanju. To su pretežito tekstovi srednjovjekovne hrvatske latiničke književnosti, a za njih se ne bi moglo reći da obiluju onomastičkim materijalom – tek ponešto biblijskih i svetačkih imena u lekcionarima i litanijama. Nešto je širi raspon zastupljenosti vlastitih imena samo u *Žićima svetih otaca* (ŽSO), latiničkoj knjižici prijevodne proze, (pre)pisanoj negdje potkraj 15. stoljeća. Tim sam se spomenikom hrvatske jezične i književne baštine bavila dosta godina, a većina je mojih spoznaja o njemu sabrana u knjizi *Žića svetih otaca – Hrvatska srednjovjekovna proza* (Malić 1997). Stoga ćemo ovdje izdvojiti samo činjenice najvažnije za ovu prigodu.

Sadržaj su knjige s latinskoga prevedene anegdote, pričice i moralne pouke vezane uz život i djelovanje pripadnika starokršćanske egipatske redovničko-pustinjačke kolonije (4.–6. st.) iz pera nekoliko ranosrednjovjekovnih pisaca¹, čiji su kompendiji pod naslovom *Verba seniorum* objavljeni u 73. knjizi velike Migneove patrističke edicije (J.-P. Migne 1849). Na taj je latinski izvor još 1939., kad su ŽSO prvi put objavljena u “Starinama” 40, ukazao Stjepan Ivšić. Uz većinu članaka kojima se latinski original može utvrditi u Migneu, u ŽSO ima još

¹ Ruffino, Pelagio, Joanne, Paschasio, te zaseban tekst *Vita sanctae Thais meretricis, auctore incerto*. Navode se pod kraticama: Ruf., Pel., Joan., Pasch., Th.

nekoliko njih iz drugih izvora, za koje ne raspolazem latinskim (ili talijanskim) izvornicima.

Naša knjižica na svoja 134 lista maloga formata sadrži skroman izbor iz velikih zbirki što ih je Migne izdao pod spomenutim naslovom, pri čemu se 54 od 188 zastupljenih člančića javljaju u dvije verzije, što pripadaju istom sjevernodalmatinskom književnojezičnom krugu. To pokazuje da je tekst kojim danas raspolazemo, a koji je poznat kao ŽSO i koji je nesumnjiv prijepis, prepisan s dvaju (znatno starijih) predložaka više-manje istovjetna sadržaja. Prvi dio rukopisa obuhvaća 70 člančića, a drugi, koji počinje člankom 71 na 40. stranici rukopisa – ostatak. Postojanje dvaju predložaka ista sadržaja i (gotovo) istih jezičnih i grafijsko-ortografskih crta na jednome mjestu a u tako davnoj prošlosti (pretpostavljam, naime, da predlošci ŽSO sežu u duboko 14. stoljeće) potaklo me na pomisao da se radi o tekstovima što su potekli iz neke samostansko-skriptorske škole. Na to upućuje i izbor iz *Verba seniorum*: naši su prevoditelji birali kraće i jednostavnije tekstove iz sadržajem opsežne i priložima obilne zbirke latinskih tekstova (ukoliko već njima u ruke nije došao neki školski izbor tekstova), a potvrđuje to i mjestimično potpuno nesnalaženje u tekstu originala. Naime, dosta često one sintaktički i stilistički zahtjevnije dijelove latinskoga teksta nije dobro preveo ni jedan od dvojice naših prevoditelja. Ali to ne znači da u njih nema i vrlo dobrih prevoditeljskih rješenja!

Treba još napomenuti da se poneki od priloga u ŽSO ne podudaraju u potpunosti s adekvatnim člancima u Migneu, što bi moglo značiti da je Migne objavio neku vrstu “klasične” redakcije *Verba seniorum*, a da su tijekom srednjovjekovlja Europom kružile i neke druge njihove rukopisne inačice. A to pak znači da su do naših prevoditelja već mogli stići do određene mjere izmijenjeni (iskvareni) latinski predlošci, te njih ne treba kriviti za sve pogreške, kako u prijevodu, tako i u prijenosu vlastitih imena iz predložka u hrvatski tekst.

Vlastita imena u ŽSO mogu se, ugrubo, podijeliti na ona biblijskog podrijetla i ona vezana uz mjesto i vrijeme događanja anegdota iz *Verba seniorum*. Biblijska (i neka svetačka) po logici su stvari poznatija, pa stoga i zastupljenija (potvrđenija) u spomenicima starije hrvatske književnosti². Ona druga uglavnom su specifičnost ŽSO i kao takva obično nemaju drugih potvrda. Poneka su među njima, zbog svoje nepoznatosti u našoj sredini i zbog nečitkosti latinskih rukopisnih predložaka s kojih su prevodili naši prevoditelji, u hrvatski tekst došla u posve iskrivljenu liku, obično kod svakog prevoditelja u drugačijem. Neka se pak

² Za potvrđenost/nepotvrđenost imena iz starije hrvatske književnosti gotovo je jedini izvor AR, a uzimam u obzir i svoje uvide u tekstove kojima sam se bavila. Uz pretpostavku da predložak ŽSO potječe iz 14. stoljeća, a da je prepisivač slijedio predloške s kojih je prepisivao, potvrde iz ŽSO najčešće su najstarije hrvatske potvrde, a često su starije od onih dosad poznatih i po vremenu nastanka samih ŽSO (kraj 15. st.).

razlikuju od imena u latinskom izvorniku, što može biti posljedica postojanja nekoga drugog latinskog predloška, koji se razlikuje od onih objavljenih u Migneu. Treba još reći da su među vlastitim imenima u ŽSO znatno zastupljenija osobna imena negoli mjesna. Zbog ograničenog prostora ovom se prigodom zadržavam samo na osobnima.

Kako po struci nisam onomastičar(ka), niti su vlastita imena iz ŽSO originalna hrvatska, neću ih promatrati s onomastičkog aspekta, nego s obzirom na njihovu grafijsku i glasovnu prilagodbu hrvatskom tekstu, odnosno s obzirom na promjene što su ih doživjela u procesu prevođenja i zapisivanja starohrvatskom latinicom. Interpretacija nekih od njih nije sasvim neupitna zbog neizdiferenciranosti grafije u ŽSO.³

Osobna sam imena podijelila na biblijska, te na nebiblijska svetačka i pustinjačka, pri čemu su svetačka ponekad i pustinjačka (npr. današnji sveci sv. Antun, sv. Jeronim u ono doba još nisu bili sveci i javljaju se u tekstu kao i ostali sudionici događaja). Ostala su pustinjačka imena specifičnost *Verba seniorum* (odnosno njihova sadržaja, po kojem su određene ranokršćanske osobe postale likovi njihovih sastavnica), a time su najčešće i specifičnost ŽSO u okvirima hrvatske književnosti i jezičnopovijesne znanosti, prvenstveno jezičnopovijesne leksikografije.

1. Biblijska imena

Biblijska imena, u skladu sa sadržajem pojedine anegdote (člančića), imenuju biblijske osobe, ili se javljaju kao osobna imena sudionika zbivanja, najčešće opatâ i drugih redovničko/svećeničko-pustinjačkih uglednika. Oni manje ugledni obično se ne imenuju (*starac, niki starac, niki brat* i sl.).

Samo kao imena biblijskih osoba javljaju se: *Abram/Abraam, Adam, David, Elias, Eva, Gabrijel, Isukrst/Krst, Isus, Izaija, Job, Mihovil, Noj/Noje*. Kao biblijska i osobna imena dolaze: *Danijel, Jilija* (usp. *Elijas*), *Marija, Mojsij*. Samo kao osobna imena od biblijskih dolaze: *Izak, Josep, Marko, Mojize/Mojizes* (usp. *Mojzij*), *Paval, Sara, Simon*. Nećemo ovdje ponavljati već usvojena znanja o putovima i načinima usvajanja tih imena u hrvatskom jeziku (prema latinskom, odnosno grčko-crkvenoslavenskom uzorku), niti ćemo ih sva unijeti u obradu.⁴ Pozabavit ćemo se uglavnom onima što se javljaju u dvije-tri varijante i onima koja su zanimljiva s obzirom na odnos grafije i izgovornoga lika, a razmotrit ćemo i (pretežni) stav prevoditeljâ u preuzimanju, odnosno kroatiziranju tih imena.

³ Vidi o tome: Malić 1989.

⁴ Od imena što ih ovdje posebno ne raščlanjujemo zanimljivo je napomenuti da su u AR-u zastupljene starije potvrde samo za osobno ime *Marija* (12. st. – iz *Povaljske listine*), te za *Marko* i *Mihovil* (14. st.); iz 15. st. potvrde su za *Danijel, Gabrijel, Izaija, Paval* i *Sara*; *Eva* i *Job* potvrđeni su od 16. st., a za *Adam* uopće nema hrvatskih potvrda.

Abram/Abraam (lat./hebr. *Abraham*⁵) – Oba lika (od kojih je prvi, udomaćeniji, nastao ispadanjem intervokalnoga *h* i sažimanjem *aa > a*) dolaze u obojice prevoditelja, prvi u čl. 21 i 167, drugi u čl. 3 + 140⁶ i 100, a oba su potvrđena i u starijoj hrv. književnosti (dalmatinskoj i dubrovačkoj) od 16. st. nadalje. Nije sigurno radi li se u ŽSO zaista o dva (izgovorna) lika ili samo o grafijskoj crti *aa = a⁷* – usp. *Izak*.

Elijas (lat. *Elias*) – čl. 3 (I. prev.)⁸, u graf. liku *helias* pod utjecajem određene latinske grafijske manire⁹. U svojoj transkripciji (preslovu) i u rječniku ŽSO to sam ime prenijela u liku *Helijas*.¹⁰ U AR III s. v. *Helija* navodi se da je *h* “samo ortografički znak i ne izgovara se”, a potvrde su iz 16. i 17. st. Likovi bez početnoga *h* nisu potvrđeni. U var. čl. 140 (II. prev.), ali i u čl. 62 (I. prev.) to ime dolazi u udomaćenom liku **Jilija** s čakavskom prejotacijom (graf. *giligi*, *Gylliya*). Lik *Elijas* označava samo biblijsku osobu, a *Jilija* i biblijsku osobu i osobno ime.

Isukrst (s posvojnim pridjevima **Isukršć**, **Isukrstov**) posve je udomaćen lik (izveden iz grč.). Potvrde u ŽSO su brojne: čl. 54, 70, 91, 92, 93, 96, 98, 131, 133, 137, 172. U većini su članaka potvrde višekratne, najčešće na mjestima gdje se u lat. izvorniku nalazi *Jesus Christus*, ali često dolaze u dodacima lat. tekstu iz Migneia ili samo prema lat. *Christus*. Isto vrijedi i za posvojne pridjeve. Hrv. su potvrde u AR-u od druge pol. 15. st. dosta brojne, ali dolazi već u spomenicima 14. st.: u *Redu i zakonu* (RZ) iz 1345., u Šibenčaninovu zapisu tumača *Božjih zapovijedi* (BZ) iz 80-ih godina 14. st., zatim čak 12 puta u *Odlomku Korčulanskoga lekcionara* (KL) iz istoga vremena,¹¹ a obilno je zastupljen u najstarijim dubrovačkim molitvenicima: *Vatikanskom hrvatskom molitveniku* (VHM – oko 1400.) i *Akademijinu dubrovačkom molitveniku* (ADM – sredina 15. st.)¹². – Posv. pridjev **Isukršć** (čl. 91, 92, 96, 129) iz drugih izvora nije potvrđen. – **Isukrstov** (čl. 92, 96, 133) u AR-u je potvrđen od poč. 16. st., ali dolazi već i u spomenutim dubrovačkim molitvenicima. – Usp. *Isus*, *Krst*.

⁵ Latinski se likovi imena navode prema latinskim originalima u Migneia, a ako u Migneia nema adekvata, onda se navode općepoznati latinski likovi, odnosno oni potvrđeni u LTK.

⁶ Znakom + označavaju se varijantni članci u obojice prevoditelja (kratica: var. čl.) prema istom latinskom izvorniku.

⁷ Udvojeni su grafemi česta grafijska crta u ŽSO. – Vidi o tome: Malić 1989, 150–152.

⁸ Oznake: (I. prev.), (II. prev.) označavaju prvoga prevoditelja (čl. 1–70) i drugoga (od 71. čl. do kraja).

⁹ U vrijeme dok sam obrađivala ŽSO nije mi još bila dovoljno poznata grafijska pojava upotrebe grafema *h* u nultoj glasovnoj vrijednosti u posuđenim i domaćim riječima, osim u riječima *umišen*, *umišenje*, *umišenstvo*, pa sam držala da je ograničena samo na te riječi zbog određenoga značenjskog preklapanja s lat. *humilis* (v. o tome: Malić 1993, 189; 1997, 509). Kasnije sam naišla i na druge potvrde toga tipa (v. Malić 2000, 104).

¹⁰ Malić 1997, 47 i 600.

¹¹ Malić 1977, 120; 1994, 163; 1999, 117.

¹² Na temelju vlastitih konkordancija, na koje se i dalje pozivam.

Isus (prema grč.) – danas najuobičajeniji lik Kristova imena, u ŽSO samo u čl. 83 (Pasch. XXXIV₁)¹³ bez adekvata u lat. tekstu. Najstarija hrv. potvrda u AR-u tek je iz *Bernardinova lekcionara* (BL – 1495.), ali dolazi već u *Cantileni pro sabbatho* (CS – vjer. iz 1385.)¹⁴ i u oba spomenuta dubrovačka molitvenika¹⁵.

Izak (lat. *Isaac*) – u čl. 63 s graf. *ifach* i *ifaach*. Budući da se oba grafijska lika javljaju u istom članku, pretpostavlja se udomaćeni izgovor (prema lat. *s = z* i bez udvojenoga *a* – usp. *Abraam*, gdje je *aa* druge provenijencije), a ne crsl. (prema grč.) *Isak, Isaak*. Lik *Izak* potvrđen je od BL nadalje, ali pridjev *Izakov* dolazi već u KL (80-e godine 14. st.)¹⁶. Međutim, kako u KL ima dosta crsl. tragova, njegova bi se graf. *ifachof* mogla čitati i *Isakov*. Inače su likovi sa *s* (pa i s *aa*) potvrđeni samo u mlađih hrv. pisaca (17.–18. st.), što je kod njih očito knjiška crta.¹⁷

Josep (Jozep?) (lat. *Joseph*) – u čl. 64; graf. *iosep* može se zbog neizdiferencirane vrijednosti grafema *f* čitati *Josep* i *Jozep*. Oba su lika potvrđena od poč. 16. st., kao i danas najobičniji *Josip*, te *Jozef* (ovaj posljednji samo u dubr. i ostalih štok. pisaca). S graf. *ioseph* (pored *ofiph*) dolazi već u CS.¹⁸

Krst (lat. *Christus*) – u čl. 18 (2x); grafiju *criftom* (I^d) ranije sam čitala *Kristom*.¹⁹ Ali kako dolazi samo u prvome dijelu rukopisa (I. prev.), gdje je graf. *ri* najčešćotnija za slogotvorni *r*, a u većini starijih i onodobnih spomenika dolazi u liku *Krst/Karst*, odlučila sam se i ovdje za takvo čitanje. Za primorske lekcionare Rešetar navodi da se u *Zadarskom lekcionaru* (ZL) i BL nalazi beziznimno *Krst*, a uglavnom tako i u *Ranjininu lekcionaru* (RL)²⁰; u KL dolazi također *Krst, Krstov*²¹, a dolazi i u spomenutim dubr. molitvenicima (uz *Isukrst*)²². Za lik *Krst* u AR-u se kaže da je riječ praslavenska i da dolazi samo u katolika, od 15. st. nadalje. Potvrde su dosta brojne sve do u 18. st., dok se za *Krist* navode samo dvije hrv. potvrde, pri čemu je latinička samo iz F. Vrančića.²³ – Usp. *Isukrst*.

Mojize/Mojizes/Mojisij (lat. *Moses*) – Prva dva lika za ime opata (s graf. *g = j*) dolaze u prvoga prevoditelja u čl. 58 (4x – u G^d: *ot opata mogifi, cela mogifi, ot*

¹³ Adekvatni članci iz Migne navode se samo u posebnim slučajevima, zbog mogućnosti provjere.

¹⁴ Hadrovics 1984, 12 (2x), 13.

¹⁵ U ADM se uz *Isus* javlja i kasnije u Dubrovniku uobičajen lik *Jesus* (prema lat.).

¹⁶ Malić 1994, 163.

¹⁷ Vidi: AR III s. v. *Isaak, Isaakov, Isak, Isakov*.

¹⁸ Hadrovics 1984, 9, 10. – Navedene grafijske likove Hadrovics čita: *Jožef* (što je za čakavštinu posve neprihvatljivo) i *Osip*. – Ibid. 12, 13.

¹⁹ Malić 1997, 53, 610.

²⁰ Rešetar 1898, Rad 136, 183, navodi da u RL dolaze i likovi *Kristos, Krstos* (uz manje vjerojatan *Kristoš*) prema grčkom.

²¹ Malić 1994, 164–165.

²² Konkordancije – v. bilj. 12.

²³ AR V s. v. 2. *Krst* i *Krist*.

*opata mogife*²⁴, *cela mogifi*) i u čl. 15 (*mogifes*). U AR-u lik *Mojize* nije potvrđen, *Mojizes* se upućuje na *Mojzes*, a tamo se za *Mojizes* navodi potvrda samo iz Dal-la Coste (18. st.), pri čemu se ne razabire radi li se o biblijskom Mojsiju ili o osobnom imenu. Lik *Mojsij* (II. prev.) bibl. osobu označava u čl. 81, 91, 113, 174, a kao ime opata uz pridjev **Mojsijev** dolazi (4x) u čl. 182 (usp. *Mojize* u var. čl. 58). U AR-u je lik *Mojsij* potvrđen od 14. st. iz srp. izvora, dok je iz katoličkih pisaca jedina potvrda Divkovićeve, a i za pridjev *Mojsijev* potvrde su tek od 17. st., uglavnom iz bosanskih pisaca. Ali to je vjerojatno posljedica slučajnih ispisa za AR.

Noj/Noje (lat. *Noe*) – prvi lik u čl. 4 (I. prev.), a drugi u var. čl. 141 (II. prev.). Prvi je u AR-u potvrđen kasno, tek iz Došena, dok je za drugi najstarija potvrda Vetranovićeve, a sve ostale su iz štok. pisaca 17.–18. st.

Simon (lat. *Simon*) – ime opata u čl. 186. Hrvatskih potvrda u tom liku iz starijega razdoblja gotovo nema, ako neke iz Mon. serb. nisu dubrovačke. Graf. *Simona* (A^{id}) može se čitati i *Šimona*. Taj je lik potvrđen iz I. pol. 15. st. iz okolice Zadra i u kajkavca Vramca. Mnogo je prošireniji udomaćeniji lik *Šimun*, s potvrdoma od I. pol. 15. st. Ovdje smo, u skladu s književnojezičnim sustavom preuzimanja posuđenica i stranih imena u ŽSO, slijedili lat. izgovor.²⁵

2. Nebiblijska svetačka i pustinjačka imena

Iz ove ćemo skupine prokomentirati sva potvrđena imena. Današnja svetačka imena u tekstu ŽSO najčešće dolaze kao imena pustinjačkih uglednika. Već je rečeno da su ona većinom potvrđena i iz drugih hrvatskih izvora, dok su za ona samo pustinjačka ŽSO najčešće jedini izvor.

Od svetačkih su imena zastupljena:

Agustin/Augustin (lat. *Augustinus*) – oba lika u čl. 133 (*Pouke sv. Jeronima i Augustina*). Prvi je lik (sa sažimanjem početnih samoglasnika) potvrđen kao svetačko i osobno muško ime od 15. st., a drugi kao osobno ime (ugl. za rimskog cara) od poč. 16. st., te za mjesec ‘kolovoz’ od 15. st. U AR-u se ističe da je *u*, odnosno *v*, u *Agustin* (*Avgustin?*) pouzdano samo u glag. i ćir. spomenicima (zbog latiničkoga grafijskog preklapanja grafema *u* i *v* u obilježavanju fonema *u* i *v*). To podjednako vrijedi i za ŽSO, premda u njima radije (kao i inače za ŽSO) pretpostavljamo lat. izgovorni lik.

Anton (s posvojnim pridjevom **Antoń**) (lat. *Antonius*) – Ime najuglednije osobe u pustinjačkom krugu *Verba seniorum*, ili bar u onom njihovu dijelu što je zastupljen u ŽSO – kasnije sv. Antun Pustinjak. U *Verba seniorum* dolazi s epiteti-

²⁴ Ovaj bi genitivni oblik čak sugerirao nominativ *Mojiza*, ali to je malo vjerojatno. Vjerojatnije je izravno prenesen latinski oblik: *de abbate Moyse* (Pel. VIII₁₀).

²⁵ Vidi o tome: Malić 1997, 461–462.

ma *abbas Antonius, sanctus Antonius, sanctus Antonius abbas...*, a u primjerima iz ŽSO *opat Anton, sveti Anton, sveti Anton opat, blaženi Anton...* Dolazi ukupno 26 puta, u oba prevoditelja. Navedeni je lik (bez domaće izmjene *o > u*) potvrđen od 15. st., uglavnom kao osobno ime. – Pridjev **Antoń** dolazi u čl. 158 (u primjeru: *Biše bo anjel Gospodin poslan na pokaranje Antońe*; u var. čl. 45 /I. prev./ drukčija je formulacija: *Biše bo anjel Gospodin poslan pokarati ga*). Pridjev nije potvrđen, kao što u AR-u uopće rijetko dolaze posvojni pridjevi stare tvorbe sa sufiksom *-j*, koji su u ŽSO dosta zastupljeni (usp. ovdje *Isukršć*), što između ostalog govori o starini predložaka s kojih su ŽSO prepisana.

Arsenij (lat. *Arsenius*) – Također jedna od češće spominjanih osoba u ŽSO. Javlja se ukupno 22 puta, kod oba prevoditelja, kao *opat Arsenij, blaženi Arsenij* (lat. *abbas Arsenius, beatus Arsenius*). Potvrđen kao *Arsenij ispovjednik* (graf. *Arsēnii*), tj. *Arsenius erem.*, u glag. kalendaru *II. novljanskog brevijara* iz 1495.²⁶

Bazilij (lat. *Basilius*) – Spominje se kao *sveti Bazilij biskup* (lat. *sanctus Basiliius episcopus*) u čl. 93. Iz graf. *Bafiliy* mogli bi se iščitati i likovi *Basilij* i *Bažilij*. Lik *Bazilij* u AR-u nije potvrđen, *Bazilio* je potvrđen iz dubr. *Libra, Basilij* se upućuje na *Basilije*, a tamo se navodi i lik *Basili* iz Mon. serb. (vjer. dubr. ćir. isprava) 13. st.; lik *Basilij* dolazi u spomenutom glag. kalendaru, a ostale su hrv. potvrde za *Basilij, Bazilio* mlađe (16.–18. st.) i očito knjiške (prema lat. grafiji, a ne izgovoru). I likovi *Bažilij, Bažilio* tek su iz 17. st.

Grgur (lat. *Gregorius*) – imenuje se kao *sveti Grgur* u var. čl. 2 i 139 (Pel. I₃ – *Dixit sanctus Gregorius*). U AR-u su potvrde za muško ime od 13. st. iz Mon. serb., od kojih su bar neke dubrovačke, dok sigurne hrv. potvrde dolaze od 15. st.; *papa Grgur* (očito naš svetac) prvi se put navodi iz senjskog *Naručnika* s poč. 16. st.

Jeronim (lat. *Hieronimus*²⁷) – u čl. 133 (*Pouke sv. Jeronima i Augustina*), u udomaćenu liku (graf. *(j)Eronim*²⁸). Potvrde od 15. st.

Maharij/Makarij (s posv. pridj. **Makarijev**) (lat. *Macarius, Makarios*²⁹) – U liku *Maharij* (s nesumnjivom graf. *mahariy*), za koji nema osnove u lat. likovima (s *c i k*), dolazi u čl. 20 (Pel. III₈ – *abbatem Macarium Agyptium*), 24 (Pel. VII₁₀ – *Macarius de Scythi*), 84 (Joan. III₂ – *abbas Macarius*), dakle kod oba prevoditelja. Lik s *h* može se protumačiti starijim hrv. latiničkim predložkom, u kojem je

²⁶ Pantelić 1979, 46 i 69.

²⁷ Za lat. graf. vidi: LTK, sv. 5, 326–329.

²⁸ U zagradi se navodi sitno ispisano *J* na mjestu neizvedenog inicijala. Inicijali su i inače u ŽSO samo naznačeni.

²⁹ U LTK, t. 6, 1309–1310, navodi se pod natuknicom: *Makarios der Ägypter*, ali usp. ibid. i *Makarios der Alexandriner*.

grafem *ch* mogao označavati i *h* i *k*. Drugi lik s *k* (graf. *macharij/machariy*) dolazi samo u drugoga prevoditelja, ukupno 15x, uz pridjev **Makarijev** u čl. 84. Kao ime sveca potvrđeno je u senjskom *Korizmenjaku*.

Teodor (lat. *Theodorus*) – u čl. 81 (II. prev.), u udomaćenom liku bez lat. dočетка *-us*. Navodi se u spomenutom glag. kalendaru iz 1495. kao Teodor mučenik (graf. *Těodorъ*). Ostale su hrv. potvrde iz *Korizmenjaka*, Glavinića i Kavanjina.

Ostala pustinjačka imena³⁰:

Agaton (lat. *Agatho*) – u čl. 70 i 109, dakle kod oba prevoditelja. Dočetak *-n* u hrv. je lik, kao i inače u takvim slučajevima, ušao iz lat. kosih padeža (*Agatho, -onis*) – usp. i *Panbon*.

Akvila – Dolazi kao ime opata u čl. 110 (II. prev.) prema *Achilles* u lat. izvorniku (Pel. IV₁₀). Premda osobno ime *Aquilla* dolazi već u *Novom zavjetu* kao ime jednoga od Pavlovih suradnika³¹, ne uvrštavam ga među biblijska imena jer je ovdje upotrijebljeno kao zamjensko ime. U nas je riječ *akvila* (prema lat. *aquila*) potvrđena samo kao opća imenica (dubr. pisci 16. st. i Glavinić), dok je ime *Akile* (prema *Achilles*) potvrđeno samo za lik iz grčke mitologije (Vetranović i Baraković). Teško je reći je li zamjena imena postojala već u lat. predlošku kojim su se služili naši prevoditelji ili je do nje došlo zbog njegove nečitkosti.

[Araov/Anraov] – Dva, moglo bi se reći, nesuvisla lika prema lat. *Ammonas*³² (A^{jd} *Ammonem*), prvi u čl. 17 (I. prev. – graf. *araoua*), drugi u var. čl. 127 (II. prev. – graf. *Anra/oueз*)³³.

Ankil – druga zamjena za lat. *Achilles* u istoga prevoditelja, čl. 79 (Pasch. XXV₄), graf. *anchilla* (G^{jd}). Ime, čini se nije potvrđeno ni u lat., a za njegovu pojavu u našem tekstu vidi kod *Akvila*.

Atanazij/Atanazijus (lat. *Athanasius*) – prvi, udomaćeniji lik (graf. *Atanaffiy*) u čl. 101 (II. prev.), a drugi, neprilagođen domaćem sustavu (s lat. graf. *athanaſius*) u var. čl. 22 (I. prev.). Varijantni likovi *Atanasija* i *Atanasio* (sa *s* prema grč. i crsl. izgovoru), te *Atanažio* potvrđeni su tek u 17.–18. st. Za mogućnost čitanja u ŽSO sa *s* i *ž* vidi kod *Bazilij*.

Čenon (Cenon?) (lat. *Zenon*) – u var. čl. 28 i 112 (oba prev. – graf. *čenon*).

³⁰ Za imena iz te skupine nećemo posebno navoditi ako nisu potvrđena iz drugih izvora, iz već spomenutih razloga.

³¹ Postojao je i neki crkveni otac u 13. st. – LTK, t. 1, 779.

³² *Ammonas* se navodi kao prvi učenik pustinjačkoga opata *Antoniusa* (tj. sv. Antuna Pustinjača) – vidi: LTK, t. 1, 667–668, s. v. *Antonios, hl*.

³³ Na prijelazu iz retka u redak i s uobičajenim znakom za *m* na kraju riječi u obliku brojke 3 s ravnim gornjim dijelom, što počinje na donjoj srednjoj liniji i spušta se ispod donje linije (zamišljenoga) pisarskoga crtoljva.

[Elfanijus]/Epifanij (lat. *Epiphanius*) – u čl. 27 (I. prev.) dolazi u iskvorenu liku (graf. *Elf/phaniuf* sa zanimljivom dvojakom graf. za sugl. *f* na prijelazu iz re-tka u redak: *f* + lat. *ph*); u var. čl. 111 (II. prev.) u ispravnom, udomaćenu liku, bez lat. dočetka (graf. *Epifaniy*).

Eukarist (lat. *Eucharistius*) – Ime “priprošćega” u čl. 88 (2x – II. prev.), s uobičajenim prilagodbama domaćem sustavu: lat. *ch* > *k* i bez lat. dočetka *-ius*.

Evagarij (lat. *Evagrius*) – u var. čl. 18 i 128, s uobičajenim gubljenjem lat. dočetka *-us*; kako umetanje *a* u suglasničkom skupu *gr* po hrv. glasovnim zakonima nije nužno, a dolazi u oba prevoditelja, možda je već postojalo u njihovu lat. predlošku.³⁴

Feliž (lat. *Felix*) – u čl. 104, s graf. *felliſfu* (= *Feližu* – D^{id}), s dosta čestom starohrvatskom zamjenom *ž* za lat. *x* (tj. *ks*).³⁵

Flagrij/Flagrijus (lat. *Philagrius*) – Prvi lik, prilagođeniji hrv. sustavu, u čl. 156 (II. prev.), drugi s graf. *flagrius* u čl. 43 (I. prev.); *i* iz lat. početnog *phila* – možda je nedostajao već u predlošku naših prevoditelja. Manje je vjerojatno: *i* > *b* > \emptyset .

Ilarijon (lat. *Hilarion*³⁶) – u var. čl. 27 i 111, s otpadanjem lat. početnoga *h*-u oba prevoditelja. U AR-u likovi *Ilarij* i *Ilarijon* tek od 16. st.

Ipericij (Iperičij?) (lat. *Hyperichius*, *Hypericnius*?³⁷) – u čl. 31 (Pel. IV_{45–46}; I. prev. – graf. *iperičig*) i u čl. 162 (Pel. VII₂₀; II. prev. – graf. *iperičiy*). U Pel. IV₄₅ i u još tri u ŽSO neprevedena članka (Pel. III₁₇, IV₁₉ i VI₁₄) u Mignea stoji *Hyperichius*, a samo u Pel. VII₂₀ *Hypericnius*, pa bi *n* umj. *h* u Mignea mogla biti i tiskarska pogreška, ali nije jasno zašto je u naših prevoditelja lat. *ch* razriješeno kao *c* (ili kao *č* – ovo možda prema tal.).³⁸ – Usp. i *Jeroncij (Jeroncij?)* i *Panučij (Panucij?)*.

Izidor (lat. *Isidoros*³⁹) – u čl. 29 (I. prev.), u udomaćenu liku bez dočetka *-os*. Za moguće čitanje sa *s*, *ž* vidi kod *Bazilij*. U AR III dolazi lik *Isidor* sa srpskim potvrđama, uz jednu, očito knjišku, iz Kavanjina.

Jeroncij (Jeroncij?) (lat. *Gerontius*) – u čl. 118 s čak. promjenom lat. palat. *g* > *j* i *ti* > *č* (dalmaroromanskim posredovanjem). Graf. *yerončiy* ranije sam čitala *Jeroncij*⁴⁰ (*ç* iznačava i *c* i *č*). – Usp. *Panučij (Panucij?)*; usp. i *Ipericij (Iperičij?)*.

³⁴ U LTK, t. 3, potvrđena su dva bliskoistočna *Euagrios*, a nijedan *Euagrios/-us*.

³⁵ U AR-u dolazi *Felič* od 14. st. (očito prema tal.).

³⁶ Vidi: LTK, t. 5, 334–335.

³⁷ Ni u jednom od navedenih likova ime nije zasvjedočeno u LTK.

³⁸ Graf. *ç* može se čitati *c* i *č*.

³⁹ Vidi: LTK, t. 5, 787.

⁴⁰ Malić 1997, 604.

Julijan (lat. *Julianus*) – Radi se o Julijanu Apostatu⁴¹, čl. 95 (Joan. II₁₂), potvrđenu tek iz Glavinića. Osobno ime *Julijan* potvrđeno je 1499.

Kame (lat. *Chame*) – čl. 7. (Pel. I₁₈), ime opata (lat. *Abbas Chame*).

Kasijan (lat. *Cassianus*) – u čl. 181 (Pel. VIII₉). Potvrđeno u Glavinića kao ime mučenika (ali to, čini se, nije naš Kasijan⁴²) i u Bellinu rječniku kao osobno ime.

Marcija – osobno ž. ime (graf. *marčija*) u čl. 88 (Joan. III_{2 (bis)}) prema *Maria* u Migneu. Do zamjene imena moglo je doći greškom našega prevoditelja (ili prepisivača), a možda ga je izmijenjena našao već u svom lat. predlošku. Ime kao takvo postoji (lat. *Marcia*) i potvrđeno je u dva hrv. pisca 17. st.

***Matoj** (lat. *Mathoes*; potvrđeno u A^{jd} *Mathoen*) – dolazi u čl. 183, u nečitkom dijelu teksta⁴³, kao ime opata (Pel. VIII₁₁ – *Frater interrogavit abbatem Mathoen*). Nije mi poznato je li to ime u vrijeme nastanka lat. izvornika bila kakva izvedenica od apostolskih imena *Matthaeus* ili *Matthias*, ili pak samostalno ime. Kod nas nije potvrđeno. U AR VI dolazi prezime *Matojević* iz 19. st., koje se tumači kao izvedenica od nepotvrđenog *Matoje*, ali bi isto tako moglo biti i od *Matoj*⁴⁴.

[Morojes/Morijes] – Još jedno nesuvislo ime – u čl. 82 (Pasch. XXXIII₃) s graf. *morojes* i *morief* prema lat. *Motois*. Osoba očito u crkvenoj povijesti nije ostavila traga jer nije zabilježena ni u LTK, pa je lako moglo doći do pogrešnog čitanja slabo čitljivoga lat. predloška. A što se tiče variranja *i – o* u hrv. tekstu, ono se može uključiti u krug dosta brojnih primjera sa zamjenom glag. slova *i* i *o* u hrv. latiničkoj književnosti, pa bi to bio jedan od pokazatelja da je mogao postojati i neki glag. međutekst unutar latiničkih prijepisa ŽSO, za što u tom spomeniku ima više pokazatelja.⁴⁵

Nona (lat. *Nonna*) – ž. ime u var čl. 46 i 159 (Pel. VII₁₀) iz anegdote o Makariju i đavlima.

Pambo/Panbo/Panbon (lat. *Pambo*) – prvi lik u čl. 1, 5 i 22 (I. prev.); drugi i treći (s dosta čestom glasovnom promjenom *m > n* u posuđenicama za razliku od obratne promjene *n > m* tipa: *hinba > himba* u domaćim riječima) u čl. 138 i 142, te u čl. 101 (II. prev.). Dočetno je *-n* u hrv. lik došlo iz lat. kosih padeža (*Pambo, -onis*) – usp. i *Agaton*.

⁴¹ Vidi: LTK, sv. 5, s. v. *Julian Apostata*, 1195–1196.

⁴² Vidi: LTK, t. 2, gdje je potvrđeno nekoliko *Cassiana* (od kojih bi vremenu zbivanja iz *Verba seniorum* mogao event. odgovarati onaj koji se slavi na 5. kolovoza) i jedan *Cassianus*, ali on je iz Maroka. U kalendaru *II. novljanskog brevijara* iz 1495. navodi se *Kasijan Mučenik* (13. kolovoza) – vidi: Pantelić 1979, 47 i 72.

⁴³ Rekonstrukcija prvog objavljiivača ŽSO Vinka Premude.

⁴⁴ Usp. *Dragoj, Vlkoj* i ev. **Něgoj* iz *Povaljske listine* – Malić 1988, 190, 199, 213.

⁴⁵ Vidi: Malić 1989, 156; 1990; 2000, 113–114.

Panučij (Panucij?) (lat. *Paphnutius*; LTK: *Paphnutios*) – u čl. 77 (2x) (*Th.*). AR IX s. v. *Panucije* (za koje uopće nema potvrda!) navodi nekoliko potvrda iz Marulića za N^{jd} *Panucij* te za G^{jd} i V^{jd}. Premda se prema lat. *ti* pretpostavlja izgovorno č, i naša se graf. *panuciy* može čitati *Panucij* (ali najvjerojatnije se i Marulićeva mogla čitati: *Panučij*). Neuobičajen suglasnički skup *fn* pojednostavljen je ispadanjem prvoga suglasnika.⁴⁶ – Usp. i *Jerončij (Jeroncij?)*.

Pastor/Pastir (lat. *Pastor*, prev. grč. *Poimen*⁴⁷) – Prvi lik prema lat. dolazi samo u prvoga prevoditelja u čl. 4, 16, 30, 66a, drugi lik u obojice, kod prvoga jednom čak u istom čl. 66a uz *Pastor*, zatim u čl. 59, 64, 66, te u drugoga prevoditelja u čl. 115 i 141. Očito se radi o prevođenju lat. imena na hrv., potaknutom lat. prijevodom s grč., ali i za općom imenicom *pastor* '*pastir*'⁴⁸; u ovom je slučaju manje vjerojatno ranije spomenuto nerazlikovanje glag. *i – o*). U kalendaru *II. novljanskog brevijara* navodi se *Pastor prezbiter*, ali nije sigurno radi li se o istoj osobi jer se datumi ne poklapaju.⁴⁹

Patricij – U čl. 94 (Pel. XVIII₁₉ (C–D)) (4x) navodi se kao *sveti Patricij* prema lat. *sanctus Pyoterius* u Migneu. U kalendaru *II. novljanskog brevijara* (pod 17. III.) navodi se *Patricij biskup*.⁵⁰ U LTK *Pyoterius* (ni išta slično) nije potvrđen, a *Patricius (Patrik)* navodi se kao irski apostol (385.–461.) s datumom slavljenja 17. III., pa bi se u tekstu anegdota već mogao nazivati svecem, ali nije jasno što je s *Pyoteriusom*.

[Prijor] (pogr. prema lat. *Pior*⁵¹) – u čl. 65 (Pel. IX₉) s graf. *pior*, u kojoj slovo *p* ispod petlje ima crticu *p̣*, što je najčešće znak kraćenja za *pri*, u ovom slučaju za *pr*. Možda je naš prevoditelj lat. ime identificirao s općom imenicom *prijor*. Ako je u lat. predložku imao kakvu kvačicu iznad (ili pored) *i* (*i* bez točke!), mogao je to shvatiti kao kraticu za izostavljeno *r*.

[Pubilij (Pupbilij?)] – u čl. 95 (Joan. II₁₂) – prema lat. A^{jd} *Publium monachum* u našem tekstu dolazi nepouzdana *Pubilij (?) koludar* (graf. *pupbily!*).⁵²

Sarafijon/Serafijon (lat. *Serapion*⁵³) – u čl. 113 i 181 (II. prev.) s graf. *sarafion, serafionu*. Do zamjene *f* za lat. *p* moglo je doći grafijskim putem: u nekom od lat. predložaka moglo je stajati *ph*, koje su hrvatski srednjovjekovni latiničari upotrebljavali i za *f* i za *p*.

⁴⁶ U AR-u se lik *Pafnutije* navodi kao ime nekoga srp. kaluđera iz novijega vremena.

⁴⁷ Vidi LTK, t. 8, pod *Pastor* i *Poimen*.

⁴⁸ U ŽSO potvrđenom u čl. 88 (2x – Joan. III₂ (bis)).

⁴⁹ Pantelić 1979, 46 i 75 (26. srpnja); KTL, sv. 8, 154, anahoreta Pastora upućuje na *Poimen*, a na str. 578 s. v. *Poimen* navodi 27. kolovoz.

⁵⁰ Pantelić 1979, 39, 75.

⁵¹ U LTK nepotvrđeno.

⁵² U LTK nije potvrđen ni *Publius* ni *Pubilius*. Radi se o običnom koludru, čije ime nije ušlo u crkvenu povijest.

⁵³ Vidi i: LTK 9, 682–683.

Silvan/Silvanus (lat. *Silvanus*) – prvi lik u čl. 102 (II. prev.); drugi u var. čl. 23 (I. prev.) zabilježen (uz neprevedenu lat. imenicu *abaf*) kao *filuan*⁹, pri čemu nadredni znak što nalikuje broji 9 u lat. označava kraćenje dočetnoga *-us*. Za *Silvan* hrv. su potvrde od *Ivančićeva zbornika* (kraj 14./poč. 15. st.) dalje.

[Sindiče/Sindičes/Sindika] (pogr. prema lat. *Syncretica*, *Synkletika*) – prva dva lika, redom navođenja, u čl. 47 (Pel. VII₁₅) i 42 (Pel. VI₁₃) (I. prev.), treći, najprilagođeniji domaćem sustavu u var. čl. 160 (+ 47) (II. prev.). U čl. 187 (Pel. VIII₁₉), u oštećenom dijelu rukopisa, dolazi još jedan okrnjeni lik *Sindf[...]*. Promjena imena zasniva se na čestoj pogreški u čitanju srednjovjekovne latinice: zamjeni slovnoga slijeda *cl s d* (i obratno).⁵⁴ Kako se navedena zamjena *cl (= kl)* s *d* nalazi u oba prevoditelja, vjerojatno je postojala već u njihovu lat. predlošku. Radi se, naime, o aleksandrijskoj mučenici iz IV. st.⁵⁵ (u tekstu se spominje kao *sveta*, odnosno *dobroje spomene* – lat. *sancta Syncretica*, *beatae memoriae Syncretica*), za koju se u zapadnoj kršćanskoj srednjovjekovnoj sferi možda više nije znalo.

Sizoj (lat. *Sisois*) – u čl. 6 (Pel. I₁₇) (I. prev. – graf. *fifog*); u čl. 185 (Pel. VIII₁₆) vidljiva su samo prva dva slova *fi[...]* (prema lat. *abbatem Sisois*).

Sizinij (lat. *Sisinnios*, *Sisinnius*) – zamjensko ime prema *Sisois* u čl. 73 (Ruf. 162): *Opatu Siziniju* (graf. pogr. *fifiniy!*) prema lat. *Abbati Sisoio* (usp. *Sizoj*).⁵⁶

Tarsija (lat. *Thais*, *-isis*) – u čl. 77 (*Th.*). Ime je prilagođeno hrv. sustavu dodavanjem uobičajenoga sufiksa *-ija*, a za pojavu u lat. imenu nepostojećega *r* usp. *Prijor*.

Teofil/Teofilus (lat. *Theophilus*) – prvi, udomaćeniji lik u čl. 125 i 126 (II. prev.) s graf. *Teofil*, *teofil*; drugi, neprilagođen, s lat. graf. *theophilus*, u čl. 14 i 19 (I. prev.). Spominje se kao *Teofil/Teofilus jarhibiskup*, *dobroga/svetoga spomenenja Teofilus jarhibiskup*, *dobroje spomene Teofil jarhibiskup* – lat. *Theophilus archiepiscopus*, *beatae/sanctae memoriae Theophilus archiepiscopus*). Hrv. su potvrde za *Teofil* tek iz 17.–18. st.

Kao što proizlazi iz navedenog razmatranja pojedinačnih osobnih imena, u njihovu prenošenju iz latinskoga u hrvatski tekst može se izdvojiti nekoliko problemskih skupina, uz koje se veže i prevoditeljski stav, odnosno umješnost dvojice prevoditelja članaka zastupljenih u ŽSO.

Već je spomenuto da nećemo komentirati procese usvajanja imena najpoznatijih biblijskih osoba i svetaca. Ipak treba reći da se najuobičajenije (zapravo, vjerojatno i u ono doba najnarodskije) ime Božjega sina – *Isus* – javlja samo jednom (II. prev.), i to u tekstu što je dodatak lat. tekstu iz Migne. Razne dvojnosti (gra-

⁵⁴ Vidi o tome: Malić 2000, 111.

⁵⁵ LTK, t. 10, s. v. *Synkletika*.

⁵⁶ U LTK, t. 9, *Sisois* nije potvrđen, a *Sisinnios*, *Sisinnius* jesu.

fijске ili glasovne) tipa *Abraam/Abram*, *Agustin/Augustin*, *Izak/(Izaak)*, *Josep (Jozep?)*, *Noj/Noje* također su već otprije poznate.

Najčešća je odlika prilagođivanja muških imena domaćem sustavu izostanak lat. dočetak *-us*, *-ius* (izg. *-ijus*), *-s* (odnosno grč. *-os*)⁵⁷, po određenim starohrvatskim glasovnim zakonima. Za tu pojavu ima znatno više potvrda u drugoga prevoditelja⁵⁸: *Agustin/Augustin*, *Arsenij*, *Atanazij*, *Bazilij*, *Eukarist*, *Epifanij*, *Evagarij*, *Flagrij*, *Ipericij (-čij?)*, *Jerončij (-cij?)*, *Jeronim*, *Kasijan*, *Maharij/Makarij*, *Panučij (-cij?)*, *Patricij*, *Paval*, *Silvan*, *Sizoj*, *Sizinij*, *Teofil*. U prvoga su prevoditelja za tu pojavu potvrde: *Arsenij*, *Atanazij*, *Evagarij*, *Ipericij (-čij?)*, *Izidor*, *Maharij/Makarij*, dok su s lat. dočekom (ponekad i s lat. grafijom) preuzeti: *Atanazijus*, *Elfanijus (!)*, *Flagrijus*, *Silvanus*, *Teofilus*. Od domaćih su glasovnih crta potvrđene još: jotacija u *Jilija*; *j* od lat. palat. *g* u *Jerončij (-cij?)*; konzonantizacija *u > v* u dvoglasu *au* i *a* od sekundarnoga poluglasa u *Paval*; sažimanje *au > a* u *Agustin*; samoglasnička asimilizacija u *Sarafion*; strano *re > r* u *Grgur*; pojednostavnjivanje suglasničkoga skupa *fn > n* u *Panučij*; gubitak lat. inicijalnoga *h* u *Ilarijon*, *Ipericij (-čij?)*, *Jeronim*; promjena *m > n* u posuđenicama⁵⁹ u *Panbo*, *Panbon*, ali je izostala promjena strano *o > u* u *Anton*, *Simon (Šimon?)*. Prilagođivanje je domaćem sustavu i dočetak *-n* u našem Nj^d iz kosih padeža lat. imenica/imena na *-o*, *-onis* u *Agaton* (I. i II. prev.) i *Panbon* (II. prev.), uz neizmijenjeni dočetak u *Pambo/Panbo* (I. prev.), te dodavanje sufiksa *-ija* u *Tarsija*. Dalmatoromanskim su posredovanjem nastali likovi *Feliž* (lat. *Felix*), a vjer. i *Jerončij* (lat. *Gerontius*), *Panučij* (lat. *Paphnutius*).

Grafijska neizdiferenciranost ŽSO izaziva određenu nesigurnost u čitanju nekih imena. Tako: *Atanazij (Atanasij?)*, *Bazilij (Bažilij, Basilij?)*, *Izak (Izaak?, Isak, Ižak)*, *Izidor (Isidor?)*, *Josep (Jozep?)*, *Ipericij (Iperičij?)*, *Jerončij (Jeroncij?)*, *Panučij (Panucij?)*, *Simon (Šimon?)*. Dvojni lik imena *Makarij/Maharij* vjerojatno je posljedica dvojne vrijednosti grafema *ch = k* i *h* u predlošcima s kojih su prepisivana ŽSO, a isto vrijedi i za hrv. likove *Serafion*, *Sarafion* prema lat. *Serapion* (*pf = p* i *f*). Grafijskim dvojnostima mogu se protumačiti i likovi *Mojize*, *Mojizes* u prvoga prevoditelja (pored uobičajenoga *Mojsij* u drugoga). Naime, grafem *y* u starohrvatskoj latinici može (među ostalim!⁶⁰) označavati i glasovni slijed *ji*, pa je naš slabije obrazovan prvi prevoditelj lat. *Moses* vjer. pročitao *Mojizes*, a onda je *y = ji* zamijenio u svom grafijskom sustavu običnijim *gi = ji*. Iz latinske se grafije (zbog sličnosti slova) može izvesti zamjena *cl > d* u *Sindiče/Sindičes/Sindika* prema lat. *Syncletica*, ali do te je zamjene moralo doći već u pre-

⁵⁷ Vidi razmatrana imena u LTK.

⁵⁸ Jedan je od razloga za brojnost i veći broj njegovih članaka.

⁵⁹ Tu promjenu Rešetar spominje u više svojih radova o jeziku dubrovačkih spomenika i pisaca.

⁶⁰ Vidi o tome: Malić 1997, 458.

dlošku naših prevoditelja⁶¹, jer se javlja u obojice, te identificiranje slova *i* (i bez točke – s nekom slučajnom kvačicom) kao kratice za *r* u: *Prijor* (graf. *pior* prema lat. *Pior* – I. prev.) i u *Tarsija* (prema lat. *Thais*, *-isis* – II. prev.). Promjena prema lat. tekstu u Migneu morala je postojati već u lat. predlošku naših prevoditelja i u imenu *Evagarij* (lat. *Evagrius*), potvrđenom u obojice prevoditelja, budući da po našim glasovnim zakonima ta promjena nije potrebna. Nečitkost lat. predložka uzrok je nekim sasvim iskrivljenim imenima: *Araov* (I. prev.) i *Anraov* (II. prev.) prema *Ammonas*, te *Elfanijus* prema *Epiphanius* (I. prev.) i *Morojes/Morijes* prema *Motois*, *Pubilij* (*Pupbilij*?) prema *Publius* (II. prev.). Zbog nečitkosti (oštećenosti) našeg rukopisa rekonstruirano je ime **Matoj* (prema lat. *Mathoes*).

U ŽSO (zapravo samo u drugoga prevoditelja) postoji još jedna skupina imena koja bismo mogli nazvati zamjenskim jer su to postojeća imena upotrijebljena umjesto nekih drugih (potvrđenih u Migneu!): *Akvila* (: *Achilles*), *Marcija* (: *Maria*), *Patricij* (: *Pyoterius*), *Sizinij* (: *Sizoj*). U latinskom su liku zadržana imena *Elijas* (graf. *helias* – lat. *Elias*) i *Pastor* u prvoga prevoditelja uz narodsko *Jilija* i prevedeno *Pastir* u obojice.

Druga je vrsta zamjenskih imena u ŽSO upotreba općih imenica u službi vlastitog imena (npr. *Diva*, *Blažena Diva*, *Gospoja*, *Gospodin*, *Sin*, *Spasitelj*...), ali to nije predmet ovoga rada.

Zaključak

Iz navedenog se prikaza razabire da su osobna imena na prevoditeljsko-prepisivačkom putu od *Verba seniorum* do starohrvatskog latiničkog rukopisa s kraja 15. stoljeća kojim danas raspolazemo i nazivamo ga *Žićima svetih otaca* doživjela razne prilagodbe domaćem starohrvatskom/staroćakavskom jezičnom sustavu (uglavnom glasovne i tvorbenne), zatim nedovoljno jasne zamjene postojećih srednjovjekovnih imena, te razna iskrivljavanja, izazvana raznim razlozima: nečitkošću/iskvarenošću latinskoga predložka, slabim znanjem latinskog jezika i još slabijim poznavanjem patrističke problematike (što upućuje na učenje latinskoga, odnosno školu prevođenja), neizdiferenciranošću stare hrvatske latiničke grafije kao i mogućnošću zamjena zbog sličnosti određenih slova stare latinice.

Za većinu pustinjačkih imena potvrde iz ŽSO jedine su hrvatske leksičke potvrde, a potvrde za biblijska i svetačka imena spadaju među najstarije. Isto tako možemo zaključiti da je drugi prevoditelj skloniji udomaćenijim likovima imena (po poznatim glasovnim zakonima hrvatskoga/ćakavskoga sustava, koje ovdje upravo zbog njihove poznatosti nismo ponavljali) i da se bolje snalazio u prevođenju od prvoga prevoditelja.

⁶¹ Prva dva lika čak sugeriraju talijansko posredništvo.

Citirana literatura:

- HADROVICS, L., 1984. Cantilena pro sabatho (Starohrvatska pasionska pjesma iz 14. stoljeća.). *Filologija* 12, JAZU, Zagreb, 7–25.
- IVŠIĆ, S., 1939. Nekoliko napomena uz starohrvatski tekst “Žića sv. otaca”. *Starine* 40, JAZU, Zagreb, 225–251.
- Lexicon für Theologie und Kirche*, 1–10, Begründet von Dr. Michael Buchberger. Verlag Herder Freiburg (1957.–1965.) (kratica: LTK).
- MALIĆ, D., 1977. “Red i zakon” zadarskih dominikanki iz 1345. godine. *Rasprave Instituta za jezik* 3, Zagreb, 59–128.
- MALIĆ, D. 1988. *Povaljska listina kao jezični spomenik*. Znanstvena biblioteka Hrvatskoga filološkog društva, knj. 17, Zagreb.
- MALIĆ, D., 1989. Grafija i pravopis hrvatskog latiničkog rukopisa 14. stoljeća “Žića sv. otaca”. *Rasprave Zavoda za jezik IFF* 15, Zagreb, 129–177.
- MALIĆ, D., 1990. Tragovi glagoljičke tradicije u starohrvatskom latiničkom rukopisu “Žića svetih otaca”. *Studia Slavica Academiae Scientiarum Hungaricae* 36/1–4, Akadémiai Kiadó Budapest, Budapest, 239–245.
- MALIĆ, D., 1993. Konsonantizam “Žića svetih otaca”. *Rasprave Zavoda za hrvatski jezik* 19, Zagreb, 179–212.
- MALIĆ, D., 1994. Rječnik Odlomka Korčulanskoga lekcionara. *Rasprave Zavoda za hrvatski jezik* 20, Zagreb, 155–196.
- MALIĆ, D., 1997. *Žića svetih otaca – Hrvatska srednjovjekovna proza*. Matica hrvatska – Institut za hrvatski jezik, Zagreb.
- MALIĆ, D., 1999. Nepoznati starohrvatski latinički rukopisi šibenskog Samostana sv. Frane. *Filologija* 33, HAZU, Zagreb, 93–125.
- MALIĆ, D., 2000. Novija zapažanja o srednjovjekovnoj hrvatskoj latinici. *Filologija* 34, HAZU, Zagreb, 97–128.
- MIGNE, J.-P., 1849. *Patrologiae cursus completus – Patrologia latina*, knj. LX–XIII, Paris.
- PANTELIĆ, M., 1979: Kalendar II. novljanskog brevijara iz 1495. god., “Slovo” 29, 31–82.
- REŠETAR, M., 1898. Primorski lekcionari XV. vijeka. *Rad JAZU* 134 i 136, JAZU, Zagreb, 80–160 i 97–199.
- Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. I–XXIII, JAZU, Zagreb, 1880–1976. (kratica:AR).

Personal Names on their Way from *Verba seniorum* to *Žića svetih otaca*

Summary

The paper discusses personal names in the Croatian (Čakavian) medieval Latin manuscript *Žića svetih otaca* (ŽSO) with translations of selected articles and anecdotes in the early medieval Latin resources known under the title *Verba seniorum*. The names are divided according to their Biblical and non-Biblical origin; the latter are further divided into saint and hermit names, i.e. names of saints from the after-Biblical times and hermits/monks – *Verba seniorum* articles' and anecdotes' protagonists. Since the Croatian adaptations of Biblical names are well-known, the attention is devoted to the other group of names represented in ŽSO; in other words, the paper considers how they were transferred to the Croatian text and adapted to the Old-Croatian/Old-Čakavian language system. As ŽSO were composed out of translations by two translators, their translation attitudes and outcomes are also discussed.

Ključne riječi: *Žića svetih otaca* (ŽSO), *Verba seniorum*, osobna imena, biblijska imena, svetačka imena, pustinjačka imena, pogrešna imena, zamjenska imena, srednjovjekovna latinica, prvi prevoditelj, drugi prevoditelj

Key words: *Žića svetih otaca* (ŽSO), *Verba seniorum*, personal names, Biblical names, saint names, hermit names, incorrect names, substitute names, medieval Latin script, first translator, second translator